

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กรุงเทพมหานครเป็นศูนย์รวมความเจริญด้านต่าง ๆ ของประเทศ มีบริการพื้นฐานทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในมาตรฐานสูงกว่าเมืองอื่น นับเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง ในการจูงใจประชาชนให้อพยพจากจังหวัดเข้ามาศึกษาหรือทำงานทำ ซึ่งเป็นผลให้เกิดปัญหาความแออัดคับคั่ง จำนวนประชากรสูงขึ้นอย่างรวดเร็วเกินขีดความสามารถของรัฐที่จะจัดให้บริการได้อย่างทั่วถึงและเพียงพอ ประชาชนที่ยากจนต้องอาศัยในบริเวณที่มีสภาพความเป็นอยู่ต่ำกว่ามาตรฐานและประสบปัญหามากมาย เช่น ทางด้านเศรษฐกิจ สุขภาพอนามัย การศึกษาตลอดจนความมั่นคงในที่ดินที่อยู่อาศัย

รัฐบาลได้พยายามแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยโดยการจัดตั้งหน่วยงานกลางเพื่อปฏิบัติงานเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยโดยเฉพาะคือ การเคหะแห่งชาติแต่ปัญหาที่อยู่อาศัยในเมืองหลวงมิใช่ปัญหาเดียวที่คุกคามความเป็นอยู่ของประชาชน ยังมีปัญหาแทรกซ้อนและรุนแรงเนื่องจากขีดจำกัดของรัฐบาลในด้านกำลังงบประมาณและกำลังบุคลากร ดังนั้น รัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายให้เอกชนกับส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระและใช้การระดมทรัพยากรทุกด้านเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยด้วยกรุงเทพมหานครในฐานะราชการส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ดำเนินกิจการในเรื่องการปรับปรุงแหล่งชุมชนแออัดและจัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย จึงได้กำหนดวิธีปฏิบัติกิจการดังกล่าวโดยอาศัยหลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนเป็นแนวทางดำเนินงาน แนวทางการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของกรุงเทพมหานครนี้มีขอบเขตจากอำนาจหน้าที่ ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2528 , ตามมติคณะรัฐมนตรีและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) กรุงเทพมหานครได้เน้นการพัฒนาชุมชนในช่วงแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2535-2539) ด้านความมั่นคงในที่อยู่อาศัย การปรับปรุงสภาพแวดล้อมโดยจัดบริการพื้นฐานให้เพียงพอต่อความต้องการของชุมชน เพื่อยกระดับคุณภาพ

ชีวิตของคนในชุมชนแออัดให้ดีขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเสริมความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยและสนับสนุนการสร้างที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย ปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพและเศรษฐกิจสังคม รวมทั้งคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนแออัดและชุมชนชานเมือง เพิ่มศักยภาพการพัฒนาขององค์กรกลางพัฒนาชุมชนกรุงเทพมหานคร และองค์กรประชาชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองมากขึ้น และสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ซึ่งแนวนโยบายนี้มุ่งเน้นที่การสร้างเสริมสร้างและสนับสนุนความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยให้ความสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชนในชุมชนแออัดและชุมชนชานเมือง มุ่งพัฒนาศักยภาพขององค์กรกลางพัฒนาชุมชนกรุงเทพมหานครและองค์กรประชาชนโดยเน้นการมีส่วนร่วม และสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด

แนวทางในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน

กรุงเทพมหานคร ได้กำหนดแนวทางในการดำเนินงานด้านพัฒนาชุมชนโดยการใช้มาตรการดูแลและป้องกันการขยายตัวของชุมชนแออัด ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2529 เป็นหลักในการดำเนินงาน ซึ่งสรุปได้เป็น 4 หัวข้อ คือมีการป้องกันมิให้ชุมชนแออัดเกิดขึ้นใหม่ มีการควบคุมมิให้ชุมชนแออัดในปัจจุบันขยายตัวมากขึ้น จัดการรื้อล้างชุมชนที่มีสภาพความเป็นอยู่ที่มีคุณภาพและไม่เป็นแหล่งเสื่อมโทรมอีกต่อไป ได้กำหนดเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนเป็น 4 ด้านคือ (คณะกรรมการจัดทำหนังสือคู่มือการพัฒนาชุมชนกรุงเทพมหานคร, 2535)

1. ให้มีความสะอาดของผู้อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมในชุมชน เป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ชาวชุมชนสามารถพัฒนาได้ด้วยตนเองและไม่สิ้นเปลืองงบประมาณ
2. ชยันโดยมุ่งพัฒนาการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อสภาพเศรษฐกิจช่วยยกระดับรายได้ของชุมชนให้สูงขึ้น และเป็นเงื่อนไขของการช่วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ
3. ประหยัด เพื่อควบคุมการใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นของชีวิตเพื่อการออมทรัพย์
4. ร่วมใจส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนนี้หัวใจเอื้อเฟื้อเพื่อแผ่และร่วมแรงร่วมใจกับการพัฒนาชุมชนและรักษาสภาพชีวิตที่ดีขึ้นให้คงไว้

แนวทางการพัฒนาต้องเป็นไปอย่างครบวงจรและสมบูรณ์แบบ กล่าวคือดำเนิน งานพัฒนาทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม อนามัยและจิตใจไปพร้อมกัน โดยการเน้นให้ ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและพึ่งตนเองในการพัฒนานำเอาความหมาย ของความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) มาปรับปรุงใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนโดยมีสำนัก นโยบายและแผนกรุงเทพมหานคร เป็นผู้ร่างนโยบาย กำหนดแผนแม่บทและเสนอทางเลือก ในการพัฒนาชุมชนแก่คณะผู้บริหารกรุงเทพมหานคร และสำนักพัฒนาชุมชน เป็นผู้รับผิดชอบ ในการดำเนินงานปรับปรุงชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานครทั้งหมด และให้สำนักงานเขต รับผิดชอบในการปรับปรุงระดับชุมชนในแต่ละพื้นที่เขตต่อไป

เป้าหมายการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของกรุงเทพมหานคร ข้อหนึ่งคือสนับสนุน ให้มีองค์กรประชาชน ในรูปของคณะกรรมการชุมชนให้ครบทุกชุมชน รวมทั้งการเสริม สร้างความเข้มแข็งขององค์กรประชาชนเหล่านี้ ให้มีบทบาทในการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชน ของตนเองมากขึ้น และสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด

วัตถุประสงค์หลักของการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนขึ้นก็เพื่อ

1. ให้มีองค์กรที่เป็นตัวแทนของชุมชนทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยราชการและ องค์กรเอกชนต่าง ๆ
2. สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้อยู่อาศัยในชุมชน ร่วมกันคิดดำเนินงาน พัฒนาตนเองเกี่ยวกับความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น
3. ส่งเสริมให้มีการใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาให้มากที่สุด
4. ส่งเสริมให้รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนตามระบอบประชาธิปไตย
5. ส่งเสริมให้เข้าใจความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) การพัฒนาคุณภาพชีวิตและ กิจกรรมต่างๆ ที่จะดำเนินการในชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วม ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

สุพรรณีย์ ไชยอำพร (2531 : 113) กล่าวถึง ลักษณะการทำงานขององค์กร ประชาชน ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ ควรจะเป็นการทำงานแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง คือ

สมาชิกและกรรมการมีการรับรู้บทบาทหน้าที่แบ่งงานกันทำและแบ่งผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง ไม่มีการผูกขาดหรือถูกบงการโดยกลุ่มอิทธิพลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

ปัญหาจากการดำเนินงานพัฒนาชุมชนที่ผ่านมา สำคัญที่สุดคือยังไม่ได้มีการติดตามและประเมินผล บทบาทผู้นำชุมชน และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนซึ่งมีปัญหาจากคณะกรรมการชุมชนที่จัดตั้งขึ้นมา ไม่สามารถที่จะดำเนินการในชุมชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเองและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งบทบาทกรรมการชุมชนโดยทั่วไปยังอยู่ในเกณฑ์ที่จะพัฒนาไปได้อีกมาก มีประเด็นปัญหาที่ (วิสุทธิ ธรรมวิริยะวงศ์ , 2534) ได้กล่าวไว้ว่า

1. กรรมการชุมชนบางท่านยังไม่เข้าใจบทบาทหรือหน้าที่ของตนอย่างถ่องแท้ขาดความริเริ่มสร้างสรรค์ และการทำงานเป็นทีม บางแห่งมีเพียงประธานกรรมการชุมชนรับบทหนักแต่เพียงผู้เดียว
2. กรรมการชุมชนบางแห่งมองการพัฒนาชุมชนโดยเน้นหนักด้านกายภาพ ซึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการพัฒนาเท่านั้น
3. กรรมการชุมชนบางแห่งยังคงฐานะเป็นเพียง"ผู้รับ" จากหน่วยงานภายนอกมากกว่าจะร่วมมือกันริเริ่มกิจกรรมของชุมชนเอง
4. กรรมการชุมชนบางท่านอิง "ผลประโยชน์" หรือผลประโยชน์ที่ได้มาจากพรรคการเมืองมากเกินไป และบางครั้งนำชื่อชุมชนไปผูกพันกับเงื่อนไขทางการเมืองโดยที่ประชาชนไม่ได้รับรู้ด้วย
5. ในกรณีที่กรรมการชุมชนมีบทบาทน้อย หลาย ๆ แห่งก็กลายเป็นเพียง "ตัวแทนของหน่วยราชการ" มากกว่าที่จะเป็น "ตัวแทนสมาชิกชุมชน" ตามที่กำหนดไว้ในระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยกรรมการชุมชน พ.ศ. 2534

ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนนั้น ผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่จะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในชุมชนทุก ๆ ด้าน

อย่างไรก็ดี จีรพรรณ กาญจนะจิตรา (2522 : 61) กล่าวถึง โครงการพัฒนาผู้นำท้องถิ่นเท่าที่ผ่านมายังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ผู้นำส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ ความชำนาญในการ เป็นผู้นำและไม่ค่อยสนใจที่จะปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ของตน ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการทำงานรวมกลุ่ม นอกจากนี้ผู้นำเหล่านี้ยังมีพื้นฐานและภูมิหลังที่แตกต่างกัน บางคนก็พร้อมที่จะเป็นผู้นำ ในขณะที่บางคนยังต้องได้รับการฝึกอบรมอีกมาก

เหล่านี้คือความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาความสามารถของผู้นำในหมู่ของชาวบ้าน เพื่อว่าเขาเหล่านั้นจะได้กลายเป็นทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพของท้องถิ่นนั้น ๆ

และได้ให้ข้อเสนอแนะ สำหรับภาครัฐและเอกชนควรให้การสนับสนุนให้ผู้นำท้องถิ่นมีความกระตือรือร้นในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้เจริญก้าวหน้า เพื่อที่จะได้นำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติจริงให้ใกล้เคียงหรือบรรลุตามบทบาทที่คาดหวังไว้

โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่น ที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วของชุมชน ได้ออกกฎระเบียบ แนวทางในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนโดยกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการชุมชน ให้สอดคล้องกับสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วไว้ตามระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยกรรมการชุมชน พ.ศ. 2534 ได้กำหนดไว้ว่าคณะกรรมการชุมชนมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

- (1) ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
- (2) ประสานงานและดำเนินงานร่วมกับหน่วยราชการ องค์กรและหน่วยงาน เอกชนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในอันที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนในชุมชน
- (3) พัฒนาชุมชนทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน และระดมทรัพยากรในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด
- (4) เสริมสร้างสามัคคีและการมีวินัยของผู้อยู่อาศัยในชุมชน
- (5) ส่งเสริมวัฒนธรรม ศิลธรรม และประเพณีอันดีงาม
- (6) ดูแลรักษาทรัพย์สินของชุมชนและสาธารณสมบัติ
- (7) เผยแพร่งาน ติดตามและรายงานการปฏิบัติงานของหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ที่เข้าไปปฏิบัติงานในชุมชนต่อผู้อำนวยการเขต
- (8) แต่งตั้งผู้มีความรู้ความสามารถเหมาะสม เป็นที่ปรึกษาหรือคณะทำงานในฝ่ายต่าง ๆ

และในคู่มือการอบรมของวิทยาการเขตผู้ปฏิบัติงานด้านการพัฒนาชุมชนกรุงเทพมหานคร (2532) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการชุมชนที่ควรจะมีดังนี้

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการชุมชนและอาสาพัฒนาชุมชน

1. เป็นตัวแทนของชุมชนในการประสานงานกับหน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชน ต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของชุมชน เช่น การไฟฟ้า การประปา หรือมูลนิธิอื่น ๆ เพื่อใช้บริการต่าง ๆ เข้ามาในชุมชน
2. รับฟังความคิดเห็นและความเดือดร้อนของผู้อยู่อาศัยในชุมชน เพื่อหาวิธีแก้ปัญหาของชุมชน
3. เสริมสร้างความสามัคคีของผู้อยู่อาศัยในชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในทุก ๆ ด้าน การรักษาความสะอาด อาจจัดตั้งกลุ่มร่วมกันพัฒนาความสะอาดของชุมชน ขุดลอกทางระบายน้ำในวันหยุดหรือวันสำคัญต่าง ๆ
4. ประชาสัมพันธ์และติดตามการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้าไปปฏิบัติงานในชุมชน เช่น ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบว่าหน่วยทันตกรรมเคลื่อนที่จะเข้ามาให้บริการในชุมชนตามวัน เวลา ที่กำหนด และติดตามผลว่าประชาชนมาใช้บริการมากน้อยเพียงใด หรือมีปัญหาในการบริการอย่างไร เป็นต้น

ซึ่งอาจสรุปบทบาทของคณะกรรมการชุมชนตามบทบาทหน้าที่เป็นคำกล่าว ได้ดังนี้ "หาคนทำงาน ประสานแก่ง เล็งเห็นปัญหา สร้างสามัคคี นำชาวดีมาบอกกล่าว ฝ้าดูแลทรัพย์สิน"

ในการพัฒนาชุมชนนั้น ผู้นำนับว่าเป็นทรัพยากรอย่างหนึ่งภายในชุมชน เป็นผู้นำประชาชนในอันที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง อันเกิดขึ้นจากรูปแบบของการใช้พลังชุมชนในการพัฒนาชุมชนแต่ละแห่ง เพื่อจัดปัญหาต่าง ๆ ตามสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในชุมชน และตามความต้องการของประชาชนที่จะแก้ไขปัญหานั้น ๆ โดยผู้นำและประชาชนตระหนักถึงปัญหาที่มีอยู่ ตระหนักถึงภาระหน้าที่ของตน ในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชน คิดหาทางแก้ไขปัญหาโดยริเริ่ม และรับผิดชอบพร้อมมีส่วนร่วมใจกันแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน และให้ชุมชนนั้นสามารถปกครองตนเองได้ในที่สุด

ในการถ่ายทอดข่าวสารแนวความคิด หรือการดำเนินงานกิจกรรมพัฒนาชุมชน ไปสู่ประชาชนในชุมชนนั้น มีทั้งการสื่อสารแบบขั้นตอนเดียว (One-step flow communication) การสื่อสารแบบสองขั้นตอน (Two-step flow) และการสื่อสารแบบหลายขั้นตอน (Multi-step flow communication)

ซึ่งการสื่อสารแต่ละประเภทสามารถแยกแยะได้ดังนี้

1. การสื่อสารแบบขั้นตอนเดียว คือ การสื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ กับผู้นำชุมชน, การสื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่กับประชาชนในชุมชนโดยตรง
2. การสื่อสารแบบสองขั้นตอน คือ การสื่อสารจากเจ้าหน้าที่ถ่ายทอดสู่ผู้นำชุมชน และผู้นำชุมชนกลับไปถ่ายทอดสู่ประชาชนอีกทอดหนึ่ง
3. การสื่อสารแบบหลายขั้นตอน คือ การสื่อสารจากตัวเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานผ่านสื่อรูปแบบต่าง ๆ ทั้งสื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ รวมทั้งสื่อมวลชน และนำข่าวสาร แนวคิดต่าง ๆ ไปสู่ประชาชน

ซึ่งการสื่อสารในงานพัฒนาชุมชน มักจะเกี่ยวข้องกับการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยประชาชนในชุมชนมีการติดต่อ พูดคุย สนทนากับบุคคลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชน และนักการเมือง ซึ่งการสื่อสารกันนั้นจะทำให้ประชาชนได้รับทราบข่าวสารช่วยให้การดำเนินงานพัฒนาชุมชนดำเนินไปได้ด้วยความเรียบร้อย

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา สรุปได้ว่า ถ้าผู้นำชุมชนที่เป็นผู้นำความคิด สามารถปฏิบัติตนไปตามบทบาทหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์ในการพัฒนาชุมชนทุก ๆ ด้านก็จะเป็นการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน และนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ ซึ่งแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544) ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริงและกำหนดให้การพัฒนาคนเป็นวัตถุประสงค์เดียว (Single objective) ของการพัฒนา โดยให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของคนในกระบวนการพัฒนา (Development by the People)

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงเห็นสมควรมีการศึกษาถึงบทบาทของผู้นำชุมชนที่เป็นองค์การของประชาชน การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน และปัจจัยอื่น ๆ โดยมีกรอบของการศึกษาดังนี้

ปัญหานำการวิจัย

1. คณะกรรมการชุมชน หรือผู้นำชุมชนมีบทบาทด้านการพัฒนาชุมชนมากน้อยในระดับใด
2. ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างไร และมากน้อยเท่าใด
3. บทบาทของผู้นำชุมชน (ตามความคิดเห็นของประชาชน) มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนหรือไม่ และถ้ามี มีความสัมพันธ์กันในระดับใด
4. ปัจจัยด้านพฤติกรรม การติดต่อสื่อสารของประชาชน กับบุคคลต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนหรือไม่ และถ้ามี มีความสัมพันธ์กันในระดับใด

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงบทบาทของผู้นำชุมชน ✓
2. เพื่อศึกษาถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน ✓
3. เพื่อศึกษาถึงพฤติกรรม การติดต่อสื่อสารของประชาชนกับบุคคลต่าง ๆ
4. เพื่อศึกษาถึงความแตกต่างของบทบาทของผู้นำชุมชน การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในชุมชนประเภทต่าง ๆ
5. เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของผู้นำชุมชน พฤติกรรม การติดต่อสื่อสารของประชาชน กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน

ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้เลือกศึกษาพื้นที่กรุงเทพมหานคร ที่มีชุมชนหลายประเภท ซึ่งทางกรุงเทพมหานครได้จัดแบ่งชุมชนเป็น 5 ประเภท ตามระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยกรรมการชุมชน พ.ศ.2534 คือ ชุมชนแออัด ชุมชนชานเมือง

ชุมชนเมือง ชุมชนหมู่บ้านจัดสรร เคหะชุมชน แต่จากรายงานการสำรวจจำนวนชุมชนของ กรุงเทพมหานคร ในทุกสำนักงานเขต พบว่ามีสำนักงานเขตที่มีชุมชนซึ่งได้จัดตั้งตามระเบียบ กรุงเทพมหานครว่าด้วยการรวมการชุมชน พ.ศ.2534 ซึ่งมีชุมชนที่ได้จัดตั้งเกือบครบทุกประเภทชุมชน คือสำนักงานเขตจอมทอง ผู้วิจัยจึงได้เลือกพื้นที่สำนักงานเขตจอมทองเป็นพื้นที่ที่จะทำการศึกษา เพราะสำนักงานเขตจอมทองเป็นเขตเมืองชั้นกลาง ที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ยังมีความสะดวกในการเดินทางทั้งประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย

สมมติฐาน

1. ลักษณะทางประชากรมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน
2. พฤติกรรมการติดต่อสื่อสารของประชาชนกับบุคคลต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน
3. บทบาทคณะกรรมการชุมชน(ผู้นำชุมชน)ตามความคิดเห็นของประชาชนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. ประชาชนในเขตจอมทอง หมายถึง ประชาชนที่มีที่อยู่อาศัยในชุมชนในพื้นที่เขตจอมทองที่ได้รับการประกาศจากกรุงเทพมหานครว่าเป็นชุมชน ตามระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยการรวมการชุมชน พ.ศ.2534
2. ความคิดเห็น หมายถึง เป็นการลงความเห็นเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งในที่นี้เป็นความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของคณะกรรมการชุมชนผู้นำชุมชน
3. ลักษณะทางประชากร หมายถึง เพศ อายุ จำนวนสมาชิกในครอบครัว ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน
4. การพัฒนาชุมชน หมายถึง การพัฒนาสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนให้มีความเจริญขึ้นโดยมีกิจกรรมทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม อนามัย จิตใจ การเมือง การปกครอง

ด้านกายภาพ ได้แก่ การปรับปรุงทางเท้า ทางระบายน้ำ จัดสร้างโรงพักขยะมูลฝอย สร้างสนามเด็กเล่นและสวนหย่อม สร้างศาลาเอนกประสงค์ การจัดระบบกำจัดขยะ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน สร้างศูนย์ชุมชนติดตั้งระบบสาธาดูปโภค ประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ เป็นต้น

ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การส่งเสริมความรู้ทักษะทางด้านอาชีพแก่กลุ่มต่าง ๆ การจัดตั้งกองทุน จัดตั้งสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ ส่งเสริมการออมทรัพย์, ส่งเสริมคนว่างงานให้มีความรู้ เป็นต้น

ด้านสังคม ได้แก่ การสนับสนุนกิจกรรมเด็กก่อนวัยเรียน อบรมเยาวชน สงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาส จัดตั้งกลุ่มกิจกรรม, จัดตั้งศูนย์ชุมชน เป็นต้น

ด้านอนามัย ได้แก่ จัดกิจกรรมสาธารณสุขมูลฐาน ส่งเสริมและดูแลสุขภาพอนามัยแม่และเด็กผู้สูงอายุ การสุขาภิบาล ส่งเสริมโภชนาการ จัดตั้งกองทุนยา ศูนย์สุขภาพชุมชน เป็นต้น

ด้านจิตใจ ได้แก่ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญและตามประเพณีทางศาสนา จัดการรณรงค์ให้ประชาชน ลด ละ เลิก อบายมุขและสิ่งเสพติด จัดกิจกรรมสร้างความสามัคคีในชุมชน จัดกิจกรรมโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง เป็นต้น

ด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ ส่งเสริมและพัฒนาประชาชนในด้านต่าง ๆ เข้ารับการฝึกอบรมเพื่อความมั่นคงปลอดภัยของชุมชน เช่น อพปร., ตำรวจบ้าน ลูกเสือชาวบ้าน อบรม ดูแลมิให้ละเมิดสิทธิเสรีภาพพื้นฐาน จัดวางผังชุมชน ให้ใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นตามวิถีทางประชาธิปไตย ประสานหน่วยงานอื่น ให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับ สิทธิและหน้าที่ของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น

5. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนเป็นผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ในกิจกรรมพัฒนาชุมชน โดยประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนได้ใช้ความพยายาม ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความคิด แรงงาน วัสดุ อุปกรณ์ ทรัพย์สิน ฯลฯ ในการเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยแบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมได้ ดังนี้

5.1 การมีส่วนร่วมในการเข้าประชุม คือ ประชุมเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมงานพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของชุมชน

5.2 การมีส่วนร่วมในการสละทรัพย์สินส่วนตัว คือ การบริจาคเป็นเงินหรือนำสิ่งของเครื่องมือ เครื่องใช้ วัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ เข้ามาช่วยเหลือในการจัดกิจกรรม

5.3 การมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือด้านแรงงานคือ เสียสละกำลังงานของตนเอง เข้าช่วยเหลือในการจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ

5.4 การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการจัดกิจกรรมคือ การออกความคิดเห็นในการจัดกิจกรรมการด้านต่าง ๆ

5.5 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนดกิจกรรมคือ การตัดสินใจในการกำหนดกิจกรรมพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ

5.6 การมีส่วนร่วมในการประสานงานชุมชน คือ เป็นผู้ประสานงานในการดำเนินงานกิจกรรมพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ

5.7 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ คือ การใช้บริการหรือใช้ประโยชน์จากกิจกรรมที่ทำในชุมชน

5.8 การมีส่วนร่วมในการติดตามความก้าวหน้าของกิจกรรม คือ ให้ความสนใจสอบถามติดตาม ดูแล การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

5.9 การมีส่วนร่วมในการติดตามการทำงานของกรรมการชุมชนคือ ให้ความสนใจ สอบถาม ติดตามดูแล การดำเนินงานพัฒนาชุมชนของคณะกรรมการชุมชน

5.10 การมีส่วนร่วมในการประเมินผลงาน คือ การสรุปผลสำเร็จหรือความล้มเหลวของกิจกรรมด้านต่าง ๆ ของชุมชน

5.11 การมีส่วนร่วมในการชักนำบุคคลอื่นเข้าร่วม คือ การทำหน้าที่ชักชวนเพื่อนบ้าน บุคคลในบ้านของตน ให้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชน

5.12 การมีส่วนร่วมดูแลรักษา วัตถุ สิ่งของ ทรัพย์สินต่าง ๆ ของทางราชการ ของชุมชน

6. ชุมชน หมายถึง ชุมชนที่ได้รับการจัดตั้งจากทางราชการโดยทำเป็นประกาศกรุงเทพมหานครตามระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยกรรมการชุมชน พ.ศ. 2534 มี 5 ประเภทคือชุมชนแออัด ชุมชนชานเมือง ชุมชนเมือง ชุมชนหมู่บ้านจัดสรร เคหะชุมชน โดยถือเกณฑ์ดังนี้

ชุมชนแออัด หมายถึง ชุมชนที่มีอาคารหนาแน่นไร้ระเบียบและชำรุดทรุดโทรม ประชาชนอยู่อย่างแออัด มีสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม อันอาจจะเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัย และความปลอดภัยของผู้อยู่อาศัย โดยให้ถือเกณฑ์ความหนาแน่นของบ้านเรือน 15 หลังคาเรือน ต่อพื้นที่ 1 ไร่

ชุมชนเมือง หมายถึง ชุมชนที่กรุงเทพมหานครได้จัดทำเป็นประกาศกรุงเทพมหานคร และเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีความหนาแน่นของบ้านเรือนอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำกว่า 15 หลังคาเรือนต่อพื้นที่ 1 ไร่

ชุมชนชานเมือง หมายถึง ชุมชนที่กรุงเทพมหานครได้จัดทำประกาศกำหนดเป็นชุมชน โดยมีพื้นที่ดำเนินการด้านเกษตรกรรม ประชาชนอยู่อย่างไม่หนาแน่น และยังมีสภาพแวดล้อมที่ดี ในเขตกรุงเทพมหานครรอบนอก รวม 16 สำนักงานเขต

ชุมชนหมู่บ้านจัดสรร หมายถึง ชุมชนที่มีบ้านจัดสรรเป็นที่อยู่อาศัยและดำเนินการโดยภาคเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีลักษณะบ้านเป็นบ้านเดี่ยว ทาวน์เฮาส์ ตึกแถว หรือบ้านแฝด

เคหะชุมชน หมายถึง ชุมชนที่ได้รับการจัดตั้ง ดำเนินการ และดูแลโดยการเคหะแห่งชาติ

หมายเหตุ : สำนักงานเขตจอมทอง ไม่มีชุมชนประเภทที่ 5 คือ เคหะชุมชน

7. ผู้นำชุมชนหรือผู้นำท้องถิ่น หมายถึง คณะกรรมการชุมชนที่ได้รับการแต่งตั้งจากสำนักงานเขต โดยทำเป็นประกาศของเขตซึ่งเป็นไปตามระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยกรรมการชุมชน พ.ศ. 2534

8. บทบาทผู้นำชุมชนตามอำนาจหน้าที่ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกตามสถานภาพและหน้าที่ในตำแหน่งคณะกรรมการชุมชน โดยมี 6 ด้านคือ "หาคนทำงาน ประสาน เก่ง เล็งเห็นปัญหา สร้างสามัคคี นำชาวดีมาบอกกล่าว เผื่อคุณทรัพย์สิน" และเป็นบทบาทในกิจกรรมพัฒนาชุมชน 5 ด้านและเพิ่มบทบาทด้านการเมืองการปกครองเข้ามาด้วย

9. พฤติกรรมการติดต่อสื่อสารของประชาชนกับบุคคลอื่น หมายถึง ความบ่อยครั้งในการติดต่อ พูดคุยสนทนาเกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ โดยใช้วิธีการต่างๆ เช่น การชักชวนด้วยตนเอง การประชาสัมพันธ์ทางเสียงตามสาย การทำเป็นหนังสือ แผ่นปลิว การแจ้งข่าวสารที่ป้ายประกาศของชุมชน การเดินบอกตามบ้าน ซึ่งทำโดยคณะกรรมการชุมชน(ผู้นำชุมชน) และการติดต่อสื่อสารงานพัฒนาชุมชนกับบุคคลหลายฝ่าย คือ

- เจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาชุมชนสำนักงานเขตจอมทอง
- เจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานครอื่น ๆ ได้แก่ พยาบาล นักสังคมสงเคราะห์
- เจ้าหน้าที่จากองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ หรือองค์กรที่ดำเนินงานด้านการสาธารณสุขของเอกชน เช่น มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง ฯ
- ข้าราชการการเมือง (ส.ช., ส.ก., ส.ส.)
- สมาชิกในครอบครัว เพื่อนบ้าน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการศึกษาเป็นประโยชน์ในการกำหนดกลวิธี ในการค้นหา คัดเลือก และฝึกอบรมผู้นำชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
2. เป็นประโยชน์สำหรับกรุงเทพมหานคร จะนำไปปรับปรุงกลวิธี เทคนิควิธีการในการพัฒนาผู้นำชุมชนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ สามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของตนเอง
3. เป็นการพัฒนาการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของกรุงเทพมหานคร